

Türkiye İçin Alternatif Bir Dış Ticaret Pazarı: Avrasya Ekonomik Topluluğu

Volkan Öngel (Beykent Üniversitesi)

An Alternative Foreign Trade Market for Turkey: The Eurasian Economic Community

Abstract

The Eurasian Economic Community (EEC) is an international organization that has been created by five Commonwealth of Independent States countries (Belarus, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Russia and Tajikistan) on October 10th,2000. The object of this organization was promote the creation of a customs union and the common economic space. After ten years in 2010, three countries (Belarus, Russia and Kazakhstan) made a custom union agreeement as a second step. And the target is to establish a common economic space by 1 January 2012, a single market for goods, investment and labor. This custom union creates a common market of 170 million people with a \$2 trillion economy, \$900 billion trade and 90 billion barrels of oil reserves.

This three countries have a strategic geopolitical position, rich producer goods reservers:especially oil and natural gas. The economic structure of these three countries can be explain as consumer goods importer, producer goods exporter. This is the exact opposite of European Union economic structure.

Therefore, this paper argues that The Eurasian Economic Community would be a good forein trade market alternative of EU for Turkey. Hence this paper tries to analyse the trade opportunities of this market for Turkey's export. This paper based on the istatistical foreign trade datas of relevant countries.

JEL Codes: F15, F17

1 Giriş

20.yy'ın son dönemi Türkiye ekonomisinin ve dış ticaret ilişkilerinin yeniden şekillenmeye başladığı dönem olarak adlandırılabilir. Soğuk Savaş döneminin bitmesi ve Sovyetler Birliği'nin dağılması Türkiye'nin bu ülke ile yapmış olduğu karşılıklı ticaret yapısının sona ermesine sebep olmuştur. Bu gelişmeler beraberinde Avrasya bölgesinde planlı ekonomiden çıkmış bağımsız devletlerin var olmasına sebep olmuş, uzun yıllar merkezi yönetim ile sürdürülen ticari ilişkiler bir anda ayrı ayrı devletlerle gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Aynı dönemde Avrupa Birliği (AB) ve Türkiye arasında yapılan gümrük birliği anlaşmasıyla Türkiye - AB ticareti de yeniden şekillenmeye başlamıştır Yaklaşık 20 yıllık süre sonunda Türkiye toplam dış ticaretinin yarısından fazlasını Avrupa Birliği ve Avrasya Bölgesi olmak üzere iki bölge ile yapar duruma gelmiştir.

Bu çalışmada Sovyet Birliği'nin dağılmasından sonra gerçekleştirilmeye çalışılan bölgesel birliklerden günümüzde en aktif olarak görülen ve mevcut durumda üç üyesi arasında (Kazakistan, Rusya, Belarus) gümrük birliği aşamasına gelmiş olan Avrasya Ekonomik Topluluğu'nun (EURASEC) Türkiye için alternatif bir dış ticaret pazarı olabileceği tartışılacaktır.

Çalışmamızın birinci bölümünde uluslararası ekonomik entegrasyon teorisine kısaca değinilecektir. İkinci bölümde Türkiye'nin iki büyük ticaret ortağı olan Avrupa Birliği (AB) ve EURASEC bölgesi ile 2009 yılında yapmış olduğu toplam ticaret rakamları incelenerek, yapılan ticaretin ana kalemlerine değinilecektir. Son bölümde ise, EURASEC oluşumunun

başarı şansı değerlendirilerek mevcut ekonomik yapılar ışığında önermemizin başarı ihtimali değerlendirilecektir.

2 Uluslararası Ekonomik Entegrasyon Teorisi

Literatürde ekonomik entegrasyon (birliktelik) tanımının çeşitli şekillerdeki yapıları kapsayan genel bir tanım olduğu görülebilmektedir. Konu üzerine çalışmalarda bulunan J.Tinberger uluslararası ekonomik birleşme ile uluslararası ekonomik işbirliğinin optimumlaştırılmasını ifade ederken, C. Kindleberger üretim faktörlerinin fiyatlarının eşit duruma getirilmesini tanımın esası olarak kullanmaktadır. (Karluk, 1996) Günümüzde ise genel olarak, ekonomik birleşmenin ayrı ülke ekonomilerinin bir ekonomik bölge oluşturacak şekilde birleştirilmesi olarak tanımlandığı iddia edilebilmektedir.

Ekonomik entegrasyonların (birleşme) genellikle belirli süreçler izlenerek gerçekleştirildiği iddia edilebilmektedir. Üyeleri arasında mal mübadelesine konan tarife ve kota gibi engellerin kaldırılarak malların serbestçe dolaşımının sağlandığı bir anlaşmaya dayanan serbest ticaret bölgesi, ekonomik entegrasyonun ilk aşaması olarak kabul görmektedir. Serbest ticaret bölgesinin üyeleri, üçüncü ülkelerle ilişkilerinde tamamen kendi ulusal çıkarları doğrultusunda hareket edebilmektedirler. Birlik dışındaki ülkelere karşı ortak gümrük tarifesi uygulama yükümlülükleri bulunmamaktadır. (Ertürk, 2010) Ekonomik entegrasyonun ikinci aşaması ise; üye ülkeler arası malların serbest dolaşımını içeren ve de buna ek olarak üye olmayan ülkeler ile yapılan ticarete ortak bir sınırlama sistemi getiren gümrük birliğidir. Gümrük birliğine ek olarak üye ülkeler arasında teşebbüs, sermaye ve işgücünün serbest dolaşımını içeren ortak pazar üçüncü aşama olarak değerlendirilebilir. Ekonomik entegrasyon teorisine göre varılmak istenen son aşama ise, ortak pazarın tüm özelliklerine ek olarak üye ülkelerin ekonomilerini ortak bir merkez bankası, tek para ve vergi sistemi ile ortak bir dış iktisadi politika yolu ile birleştirmek olan ekonomik birliktir. Ekonomik birlik neticesinde mal ve üretim faktörlerinin serbestçe dolaşımına ek olarak, ortak sosyal ve ekonomik politikalarda gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu noktada ekonomik entegrasyonun temel amacı olan ticaret hacmini arttırmak yanında, genişletilmiş bir pazar yaratmak sureti ile kalkınma, yaşam standartlarının yükseltilmesi, bölgesel dengesizliklerin giderilmesi, dünyadaki siyasi ve iktisadi olaylarda grubun statüsünün güçlendirilmesi ve problemlere ortak çözümler bulunulması olarak sayılabilecek önemli amaçlara ulaşılabileceği söylenebilmektedir. (Kılıç, 2002)

Başarılı bir ekonomik entegrasyon için üye ülkelerin; i. Benzer ekonomik yapılarının olması ii. Üyelerin coğrafi yakınlığının bulunması iii. Üye ülkelerin birbirlerine bitişik bir toprak alanına sahip olmaları iv. Geniş bir toprak alanına sahip olunması v. Küçük ülkelerinde birlik içerisinde yer alması vi. Grup üyelerinin birbirlerinin en iyi müşteri ve tedarikçileri olmaları vii. Oluşan birliğin büyük nüfusa sahip bir pazar olması viii. Birlik üyelerinin dünyada üretim ve ticarete önemli pay sahibi olmaları, ekonomik entegrasyonun başarı şansı ve faydalarını arttıran özellikler olduğu iddia edilebilmektedir. (Kılıç, 2002)

3 Avrasya Ekonomik Topluluğu ve Türkiye Ticaretinin Analizi

Avrasya Ekonomik Topluluğu (Eurasian Economic Community – Eurasec), Kazakistan'ın girişimi ile 5 Bağımsız Devletler topluluğu ülkesi, Beyaz Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Rusya Federasyonu ve Tacikistan arasında 10 Ekim 200 tarihinde kurulmuştur. Özbekistan 2006 yılında topluluğa katılmasına rağmen 2008 yılında üyelikten çıkmıştır. Ukrayna, Moldova ve 2003 yılından beri de Ermenistan gözlemci statüsünde bulunmaktadır. (www.eurasianhome.org)

Avrasya bölgesinde özellikle Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra ortaya atılan ekonomik ve siyasal birliklerin çeşitli sebeplerle yürütülemedikleri, yapılan görüşme ve anlaşmaların kağıt üzerinde kalan işlemler olduğu iddia edilebilmektedir. Buna rağmen Avrasya Ekonomik Topluluğunun gelişiminin nispeten başarılı olduğu söylenebilir. Şöyle ki; Üç üye ülke Rusya, Belarus ve Kazakistan arasında 1 Ocak 2010 yılından geçerli olmak üzere

bir gümrük birliği kurulmuş bulunmaktadır. 2012 yılı için hedeflenen ise ekonomik entegrasyonun bir ileri aşaması olan ortak pazarın oluşturulmasıdır. 2006 yılı itibari ile Eurasian Development Bank adı altında Rusya ve Kazakistan'ın finansal desteği ile kurulmuş olan ve bu iki ülke dışında Ermenistan, Tacikistan ve Belarus'un üye olduğu Avrasya kalkınma bankası ekonomik kriz döneminde üyelerine önemli destekler sağlamıştır. Ayrıca ekonomiler arasındaki farklılıkların giderilmesi konusunda ve alt yapı eksikliklerinin giderilmesi konularında da ciddi katkılar sağlamaktadır. (www.eabr.org) Bölgenin mevcut jeopolitik konumu ve sahip olunan enerji kaynakları nedeni ile topluluğun hedefleri arasında enerji güvenliğinin ve birlikteliğinin sağlanması için tek enerji alanı oluşturulması olduğu ve bununla ekonomik entegrasyonun başarı şansını arttıran bir unsur olduğu iddia edilebilmektedir. Ayrıca bu tip bir birlikteliğin Merkez Asya ülkeleri için çok gerekli olduğu, özellikle bunun Dünya Ticaret Örgütüne üye olmak konusunda başta Rusya olmak üzere başarılı olamamış Asya ülkeleri için önemli bir alternatif olabileceği düşünülmektedir. (Norling, vd, 2007)

Türkiye'nin dış ticaretinde ağırlıklı olarak yer alan iki önemli bölgenin Avrupa birliği bölgesi ve Avrasya Ekonomik Topluluğu özelinde Avrasya bölgesi olduğu söylenebilir. Bu iki bölge ile Türkiye'nin 2009 yılında yapmış olduğu dış ticaretin analiz ve karşılaştırılması aşağıda yer almaktadır. Aşağıda yer alan tablo 1'de 2009 yılı itibari ile Türkiye – Avrupa Birliği Ülkeleri arasındaki dış ticaret rakamları yer almaktadır.

Ülke Adı	İhracat (000 \$)	Ülke Adı -	İthalat (000 \$)
Almanya	9 787 894	Almanya	14 096 866
Fransa	6 208 936	İtalya	7 673 314
İngiltere	5 916 598	Fransa	7 091 786
İtalya	5 890 617	İspanya	3 776 885
İspanya	2 823 621	İngiltere	3 473 433
Romanya	2 216 354	Hollanda	2 543 003
Hollanda	2 124 127	Belçika	2 371 515
Belçika	1 796 386	Romanya	2 257 934
Yunanistan	1 634 356	İsveç	1 890 994
Bulgaristan	1 389 316	Polonya	1 817 093
Polonya	1 321 112	Avusturya	1 203 634
Avusturya	807 163	Yunanistan	1 129 521
İsveç	748 382	Bulgaristan	1 116 901
Danimarka	678 858	Çek Cumhuriyeti	1 028 644
Malta	655 328	Macaristan	987 290
Slovenya	594 945	İrlanda	815 650
Çek Cumhuriyeti	489 019	Slovakya	814 138
Macaristan	445 725	Finlandiya	795 959
Portekiz	409 148	Danimarka	585 094
İrlanda	289 345	Portekiz	417 987
Slovakya	217 327	Slovenya	249 577
Finlandiya	196 695	Malta	134 972
Litvanya	151 433	Estonya	102 011
Estonya	106 015	Litvanya	81 458
Letonya	64 978	Lüksemburg	79 460
Lüksemburg	19 479	Letonya	50 465
Güney Kıbrıs	1 294	Güney Kıbrıs	21
AB Toplamı	46 984 451	AB Toplamı	56 585 605
Toplam İhracat	102 135 006	Toplam İthalat	140 919 431

Tablo 1: 2009 Yılı İtibari ile Türkiye – Avrupa Birliği Ülkeleri Dış Ticareti (1000 \$). **Kaynak:** Türkiye İstatistik Kurumu 2009 Yılı Verileri Kullanılarak Derlenmiştir.

Yukarıda yer alan tablo 1’de görüldüğü üzere AB üyesi ülkelere Türkiye’nin 2009 yılı ihracatı 47 Milyar \$ civarında gerçekleşmiştir. 2009 yılı toplam ihracatının yaklaşık olarak % 46’sına tekabül eden bu miktar içerisinde en büyük payı tutan ürün grupları hazır giyim ürünleri, makine ve ulaşım araçları, otomotiv sanayi ürünleri, tarımsal ürünler ve dokumacılık ürünleri olarak gözükmektedir. Bu dağılım göz önüne alındığında Türkiye’nin AB pazarına ihraç ettiği ürünlerin genel olarak emek yoğun ürünler olduğu anlaşılmaktadır. 57 Milyar \$ civarındaki ithalatın yaklaşık % 90’lık kısmı ise makine ve ulaşım araçları, kimyasal ürünler, plastik ürünleri, elektrikli cihazlar ve eczacılık ürünlerinden oluşmaktadır. Gümrük birliği içerisinde yer aldığı ve toplam ticaretinin yaklaşık olarak %46’sını gerçekleştirdiği AB ülkeleri ile yapılan ticareti göz önüne alındığında; Türkiye’nin genel olarak emek yoğun sektörler olan tekstil ve alt kolları, tarım ürünleri ve ithal ara malı girdisine gerek duyduğu sektörlerde ihracatçı konumunda olduğu iddia edilebilir. İthalatının kalemlerinin ise neredeyse tamamının endüstriyel ve kimyasal mallardan oluştuğu söylenebilmektedir.

Aşağıda yer alan tablo 2’de 2009 yılı itibari ile Türkiye – Eurasec Ülkeleri içerisinde üye ve gözlemci olarak yer alan Avrasya ülkeleri arasındaki dış ticaret rakamları yer almaktadır.

Ülke Adı	İhracat (000 \$)	Ülke Adı	İthalat (000 \$)
Rusya	3 202 327	Rusya	19 447 911
Kazakistan	633 534	Kazakistan	1 348 903
Kırgızistan	140 059	Tacikistan	107 267
Tacikistan	126 469	Belarus	83 732
Belarus	119 185	Kırgızistan	31 446
Ukrayna	1 033 447	Ukrayna	3 156 698
Moldavya	117 767	Moldovya	86 520
Ermenistan	2	Ermenistan	1 052
Genel Toplam	5 372 790	Genel Toplam	24 263 529
Türkiye Toplam İhracatı	102 135 006	Türkiye Toplam İthalat	140 919 431

Tablo 2: 2009 Yılı İtibari ile Türkiye – Eurasec Ülkeleri Dış Ticareti (1000 \$). **Kaynak:** Türkiye İstatistik Kurumu 2009 Yılı Verileri Kullanılarak Derlenmiştir.

Yukarıda yer alan tablo 2’de görüldüğü üzere Türkiye’nin bölge ülkeleri ile 2009 yılındaki ticaret hacmi 30 milyar \$ civarındadır. Fakat bu ticaretin 24.263.529 \$ Türkiye’nin bölge ülkelerinden ithalatı şeklinde gerçekleşirken, sadece 5.372.790 \$’lık ihracat yapmış olduğu görülmektedir. Türkiye’nin ithalat kalemlerine bakıldığında en büyük kalemlerin petrol ve doğal gaz olmak üzere, kömür, demir – çelik, alüminyum, bakır ve bakır ürünleri şeklinde neredeyse tamamına yakınının ara mallar ve hammaddelerden oluştuğu; Türkiye’nin bölge ülkelerine olan ihracatında ise gıda, otomotiv, dokumacılık, kimya, makine ve hazır giyim sektörlerinin ağırlıklı olduğu görülebilmektedir.

4 Sonuç

Eski Sovyetler birliği üyesi 5 ülke tarafından 2000 yılında kurulmuş olan Avrasya ekonomik topluluğunun günümüzdeki durumu değerlendirildiğinde Rusya, Belarus ve Kazakistan arasında gümrük birliği aşamasına gelinmiş olduğu görülmektedir. Bu gümrük birliği yaklaşık 170 milyon kişilik nüfus ve 2 trilyon dolarlık ekonomiye sahip bir alan oluşturmuş bulunmaktadır. Birliğin toplam ticaretinin 900 milyar dolar civarında olduğu görülmektedir. 2012 yılı için hedeflenen ortak pazarında gerçekleşmesi muhtemel gözükmektedir. Toplam EURASEC bölgesine bakıldığında ise bu rakamların çok daha yukarılara çıktığı görülebilmektedir. Ekonomik entegrasyon teorisi ve örneklerine bakıldığında söz konusu birlikteliğin başarı şansının yüksek olduğu iddia edilebilmektedir.

Birlik üyelerinin ekonomik yapılarına bakıldığında genel olarak bu ülkelerin hammadde, ara malı, enerji ihracatçısı olduğu görülmektedir. Ülkelerin ekonomik gelişmeleri ve kalkınmalarının bu temel üzerine oturduğu söylenebilir. Buna karşın özellikle mamul madde ve

tüketim malı ithalatı söz konusu ülke ekonomilerinin ortak özelliği olarak görülebilir. Bu bağlamda bölgenin genel ekonomik yapısının ve buna bağlı olarak da dış ticaret yapısının, yoğunluklu olarak gelişmiş ekonomilerden oluşan Avrupa Birliğinin tam tersi olduğu söylenebilir.

Mevcut ekonomik yapılar göz önüne alındığında Türkiye'nin EURASEC bölgesinin başlıca ithalat ürünleri arasında yer alan gıda, otomotiv, dokumacılık, kimya, makine ve hazır giyim sektörlerinde güçlü olduğu görülmektedir. Perakendecilik sektörünün bölge içerisindeki toplam büyüklüğünün yaklaşık olarak 1 milyar dolar civarında olduğu ve bu tüketimin % 80'inin ithalatla karşılanmakta olduğu bilinmektedir. Dolayısı ile Türkiye'nin bu ülkelere özellikle perakendecilik sektöründe, gıda, tekstil, konfeksiyon ürünlerinde bölge nüfusu, tüketim eğilimleri ve ihtiyaçları göz önüne alınarak çok daha yüksek miktarlarda ürün satma şansı olduğu söylenebilir. Türkiye için fırsat olarak gözüken bir diğer alanda birlik ülkelerinin tamamında var olan alt yapı eksiklikleridir. Bu alanda özellikle inşaat bağlamında Türk firmalarının çok güçlü olduğu ve büyük fırsatların mevcut olduğu söylenebilir. Diğer taraftan Türkiye'nin bu bölgeden yaptığı ithalatın % 95'inden fazlasının petrol ve doğal gaz ağırlık olmak üzere hammadde ve ara malı mamullerden oluştuğu bu sebeple de bu ikili ticaretin geliştirilmesinin Türkiye'nin lehine gelişebileceği iddia edilebilir.

EURASEC ülkeleri ile yapılan ticarete mevcut durumdaki en büyük problemlerden birinin karayolu taşımacılığındaki navlun ve geçiş ücretlerinin yüksek olması olduğu görülmektedir. Bu bağlamda Kars – Tiflis demiryolu hattının ve İstanbul – Almatı konteynır hattının gerekli rehabilitasyonlar yapılarak verimli olarak işletilebilmesi önemli görülmektedir. Gümrük birliği ülkeleri ile mevcut koşullar altında Türkiye'nin AB gümrük birliği sorumluluklarını da göz önünde bulundurarak karşılıklı gümrük tarifesi ve kota muafiyetlerinin sağlanabilmesinin Türkiye'nin lehine olabileceği düşünülmektedir. Yukarıdaki çözüm önerileri ile birlikte ekonomik gelişmişlik seviyeleri göz önüne alındığında EURASEC bölgesi Türkiye için AB'ye alternatif güçlü bir dış ticaret pazarı olabilecek niteliktedir.

Kaynakça

- Ertürk, 2010. **Uluslararası İktisat**. Alfa Basım, İstanbul.
- Karluk, 1996. **Uluslararası Ekonomi**. Beta Basım, İstanbul.
- Kılıç, 2002. **Türkiye-AB İlişkileri ve Gümrük Birliği**. Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Norling, vd, 2007. "The Virtues and Potential Gains Of Continental Trade in Eurasia", Asian Survey, Vol.47, Issue 3, pp. 351-373.
- Agreement On Foundation Of Eurasian Economic Community (EAEC). <http://www.worldtradelaw.net/fta/agreements/eaecfta.pdf>
- Dış İlişkiler Kurulu, Şubat 2007. Kazakistan Ülke Bülteni, http://www.deik.org.tr/Lists/Bulten/Attachments/101/kazakistan%20bulten%20subat%202007_TR.pdf
- Dış İlişkiler Kurulu, Mayıs 2009. Kırgızistan Ülke Bülteni, http://www.deik.org.tr/Lists/Bulten/Attachments/147/Kirgizistan-bulten-Mayis%202009_TR.doc
- Dış İlişkiler Kurulu, Haziran 2009. Tacikistan Ülke Bülteni, http://www.deik.org.tr/Lists/Bulten/Attachments/173/Tacikistan%20ulke%20bulteni_mayis_2009_TR.pdf
- Dış Ticaret Müsteşarlığı, 2008. Beyaz Rusya Ülke Raporu. www.ambar.com.tr/files.php?force&file=Beyazrusya_657366152...
- Eurasian Development Bank, <http://www.eabr.org/eng>

- Eurasian Economic Community (EAEC).
<http://www.eurasianhome.org/xml/t/databases.xml?lang=en&nic=databases&intorg=3&pid=25>
- Rusya Ülke Raporu, Nisan 2010. http://www.aia-istanbul.org/files/bilgibankasi/pazarlar/ulkeler/russia_ulkeraporu.pdf
- Türkiye İstatistik Kurumu, 2010. Dış Ticaret İstatistikleri,
http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id=12&ust_id=4